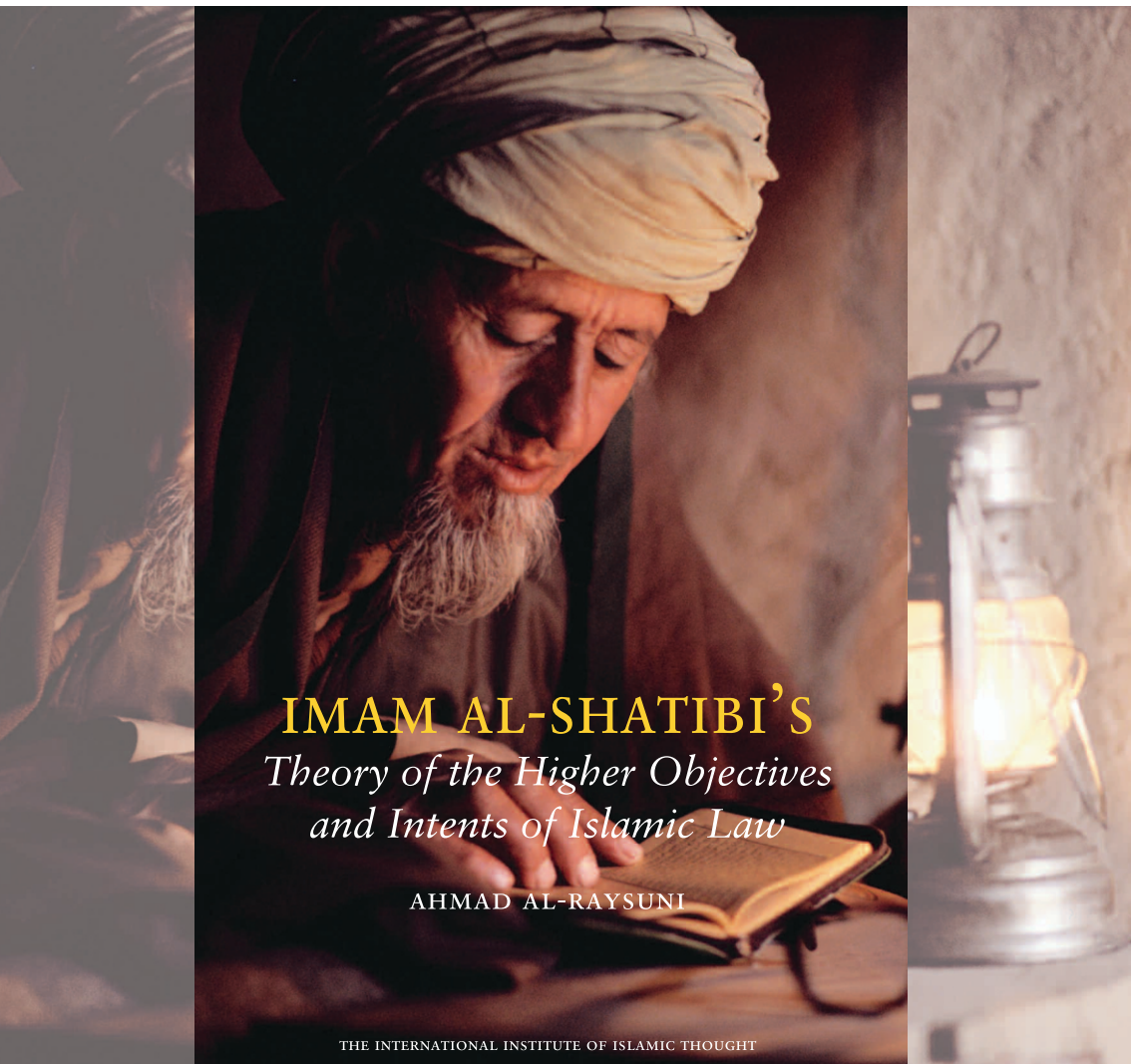

Теорія імама Аш-Шатібі

Про вищі цілі і наміри Ісламського закону

IMAM AL-SHATIBI'S *Theory of the Higher Objectives and Intents of Islamic Law*

AHMAD AL-RAYSUNI

THE INTERNATIONAL INSTITUTE OF ISLAMIC THOUGHT

Серія МІД «Книги у скороченому викладенні»

ТЕОРІЯ ІМАМА АШ-ШАТІБІ Про вищі цілі і наміри Ісламського закону

АХМАД АЛЬ-РАЙСУНІ

*Книга надрукована за підтримки
Асоціації освітнього розвитку*

*Центр ісламознавчих досліджень
Національного університету
«Острозька академія»*

Міжнародний Інститут Ісламської Думки

Острог – 2020

Imam Al-Shatibi's Theory of the Higher Objectives
and Intents of Islamic Law

Abmad al-Rayṣunī

Теорія імама Аш-Шатібі про вищі цілі
і наміри Ісламського закону

Ахмад аль-Райсуні

© Міжнародний Інститут Ісламської Думки, 2020

The International Institute of Islamic Thought (IIIT)

P.O. Box 669

Herndon, VA 20172, USA

www.iiit.org

IIIT London Office

P.O. Box 126

Richmond, Surrey

TW9 2UD, UK

www.iiituk.com

ISBN:

Переклад: Микола Верескун-Верескун

Обкладинка: Шіраз Хан

Верстка: Гасан Гасанов

ВСТУП

Автор д-р Ахмад Райсуні - відомий вчений і фахівець в області макасід аш-шарі'а (вищі цілі і наміри Ісламського закону). Знання аль-макасід, що перекладається тут як «вищі цілі» і «наміри», є необхідною умовою для вирішення сучасних проблем, що стоять перед ісламської думкою. Це знання сприяє розвитку орієнтованого на цілі фікху і допомагає зрозуміти і оцінити ідею вищої мудрості, що стоїть за ісламськими приписами.

У ранній ісламський період вчені виявили розрив між ученням і принципами Ісламу і повсякденним життям мусульман. І щоб допомогти людям досягти блага і уникнути шкоди, вони роз'яснили цілі та правові приписи Ісламу, а також наміри, цілі і функції шаріату, або Ісламського права. Вчені показали, як ці наміри, вищі цілі і причини свідчать з текстів Корану і Сунни або виводяться за допомогою всебічного іджтіхаду (незалежного судження). В наші дні динамічне усвідомлення цих важливих цілей можливе лише шляхом постійних академічних зусиль для їх роз'яснення.

Рішення, закони, практичні ідеї та соціальні системи, натхненні Сунною, спрямовані на досягнення цілей Ісламу і просвітництво умми. У цій книзі представлена особлива модель методів розуміння, заснованих на Корані і Сунні, їхньому впливі та настанові. Імам Абу Ісхак аш-Шатібі (пом. 790 р.г. / 1388 р.), про якого йде мова, роз'яснив і надихнув дослідження принципів і цілей Ісламського права. Його методи дають тверде, ґрунтовне розуміння Корану і Сунни.

Тлумачення на основі врахування інтересів повинно бути опорою нашого розуміння значення текстів і виведених з них постанов. Дана книга спонукає покладатися на законодавчі універсалії і дозволяти цим універсаліям служити сполучною ланкою між нашим розумінням і використанням конкретних текстів. А оскільки універсальні принципи і цілі Ісламського права є непохитними основами для кожного акту іджтіаду й ісламської думки в цілому, то важливість цих принципів і цілей неодмінно повинна бути відновлена.

Мусульманська думка переживає кризу, прихованим проявом якої став дисбаланс стандартів і пріоритетів. Наше академічне і практичне життя страждає від багатьох таких дисбалансів і перестановок. Увага на зовнішні прояви і формальності затьмарила цілі та глибинну суть речей, якісь другорядні аспекти правлять балом, тоді як універсалії зовсім забуті. Це головна проблема, з якою стикаються мусульманські вчені і мислителі, а також ті, хто запрошує інших прийняти Іслам. І її рішення - в перегляді пріоритетів і відновленні системи стандартів і цінностей мусульман.

Автор представляє всеосяжну теорію цілей Ісламського права у всіх її аспектах і розглядає засновану на цілях думку, введену засновником заснованої на цілях юриспруденції Абу Ісхаком Аш-Шатібі. Автор витягує з праць аш-Шатібі «принципи, що стосуються цілей» і показує, як можна розпізнавати цілі Законодавця. Нам вкрай необхідно використовувати іджтіхад на основі цілей і відповідну юриспруденцію. Дана книга містить приклади «живої юриспруденції» поряд з принципами і нормами, котрі становлять її основу. Ісламська юриспруденція може закласти правові норми сучасного ісламського життя.

Передмова автора

Макасід і теорія вищих цілей

Туніський вчений Мухаммад ат-Тахір ібн Ашур визначив загальні вищі цілі Ісламського права як «смісли і мудрі цілі з боку законодавця, які можна виявити в більшості або в усіх ситуаціях, до яких застосовується Закон ...» Він згадував такі спільні цілі, як збереження порядку, досягнення користі, запобігання шкоди і встановлення рівності між людьми.

Марокканський письменник Аллаль аль-Фасі називав макасід аш-шарі'а «причинами, закладеними Законодавцем в кожній з Його постанов». Аль-макасід - це цілі, заради досягнення яких встановлено закон. Вони діляться на загальні, або ті, для досягнення яких закон працює в більшості областей права; спеціальні - цілі, що досягаються законом в специфічних областях або обмеженій сфері Ісламського права; і приватні, які Законодавець має намір досягти за допомогою окремого розпорядження.

Найбільш пильну увагу вчених-законодавців зосереджено на останній категорії цілей. Говорячи про них, вони також використовують такі терміни, як «розумна мета» (Хикма), «підстава» ('ілля) або «значення» (ма'на). Хикма є синонімом «наміри», або касд, але вживається правознавцями набагато частіше, ніж останнє. Говорячи про Хикмен, правознавці та інші вчені мають на увазі намір Законодавця.

«Підстава» ('ілля) також має на увазі намір Законодавця і є синонімом «розумної мети». В першу чергу, воно відноситься до спостережуваного, розпізнається в умові або ситуації, на яких засновані правові рішення, оскільки «розумна мета», що стоїть за цим рішенням, зазвичай пов'язана з спостерігається, яка розпізнається ситуацією або умовою. Законодавець пов'язує відповідні постанови з спостерігаються зовнішніми ознаками, і таким чином Закон захищений від двозначності і плутанини.

Аш-Шатібі визначив і використовував термін "ілля в його вихідному і найбільш точному сенсі як «розумні цілі і користь, пов'язані з постановами і розпорядженнями», називаючи це «користю або шкодою самими по собі - а не їх можливу причину, - незалежно від того, явні і розпізнаються вони чи ні». Він тлумачить 'ілля як користь, на досягнення якої надано припис, або шкоду, яку воно повинно відвернути. Це тлумачення відповідає початковому значенню даного терміну і найкраще підходить для процесу вивчення цілей Ісламського права, оскільки вивчення цих цілей по суті є вивченням справжніх основ правових приписів. Від 'ілля походить термін та'ліль, в широкому сенсі він означає інтерпретацію приписів Ісламського закону з точки зору принесеної ними користі і шкоди, якій вдається запобігти. Як більшість ранніх вчених, кажучи про цілі шаріату, аш-Шатібі широко використовував термін «значення», поки поступово це «значення» не було витіснено поняттями «підстава» ('ілля), «розумна мета» (Хикма) і «намір» (Максуд).

Поняття «теорії цілей» вказує на систему або загальну структуру, яка впорядковує ісламські правові норми і підтверджує їх докази, надаючи їм єдиний вимір і єдиний сенс. Ця теорія охоплює правові теорії, правові засади і конкретні приписи. Вона народжується з глибокого, раціонального дослідження, яке ґрунтується на вірі в закон Бога як джерело мудрості, милосердя, справедливості і рівності. Індуктивний аналіз елементів Ісламського права підтримує теорію вищих цілей. Крім цього, теорія цілей знаходить вагоме підтвердження в текстах, визнаних незмінними.

Спираючись на вищесказане, теорія цілей обумовлює елементи Ісламського права, задаючи напрямок розуміння і незалежного тлумачення. Відправною точкою цього процесу є безперечне визнання того факту, що закон заснований заради людської користі і захисту від шкоди як в цьому житті, так і в майбутньому. Теорія цілей визначає охоплення благ, принесених Ісламом, від «необхідних» (зарурійя) до «насущних» (хаджійя) і «додаткових» (такмілійя). До цього дня жодне дослідження цілей Ісламського права не те, щоб не перевершило, але навіть не наблизилося до того, чого досяг у цій галузі аш-Шатібі.

Уявлення про вищі цілі до аш-Шатібі

Розгляд робіт, присвячених цілям Ісламського права ще до часів аш-Шатібі, служить об'єктивним історичним введенням в теорію цього вченого. Такий огляд

дозволяє побачити вжиті до аш-Шатібі кроки по виявленню цілей Ісламського права, розкриття їх загальної важливості, і визначає коріння і джерела його теорії.

Природно, що сферою уваги до цілей Ісламського права є ісламське законодавство (фікх) і його основи (усуль аль-фікх). Свідченням інтересу до цих цілей є праці фукаха (вчених, які займалися деталізацією і питаннями практичного застосування) і усулійюн (вчені, які займалися теоретизуванням і закладанням основ). Аш-Шатібі спирався на роботи обох груп вчених, які приділяли основну увагу поняттю «цілей», як його описували усулійюн і вчені з малікітської правової школи. Погляди аш-Шатібі щодо аспектів фікху в основному обмежені малікітською школою і темою цілей Ісламського права. Слід зазначити, що якщо фукаха демонструють більшу обізнаність і зацікавленість цілями Ісламського права, то усулійюн вперше пролили світло на ці цілі і привернули до них увагу.

Аль-Джувайні і аль-Газалі були найяскравішими ланками в ланцюзі мислителів, які зробили внесок у вивчення усуль аль-фікху, почавши обговорення теми аль-макасід і роз'яснивши деякі її аспекти. Наступні усулійюн включили попередні тлумачення і теорії в свою працю. Традиційний ланцюг передачі знань, пов'язаних з основами (усуль), бере початок від аль-Газалі. У третьому столітті хіджри на цілях Ісламського закону був зосереджений суфійський філософ аль-Хакім ат-Тірмізі, він уважно вивчав підстави ісламських приписів і шукав їхній прихований сенс. Цей вче-

ний вперше застосував термін макасід. Він визначив підстави ісламських релігійних обов'язків за допомогою міркування.

Ранні дослідники усуль аль-фікху включили у вивчення юриспруденції теологію. Далі наводяться імена видатних вчених, які займалися вивченням цілей Ісламського права: Аль-Джувайні (пом. 478 г.х.), автор «Аль-Бурхан» («Доказ»), першої і самої вагомій праці в області усуль аль-фікх, і імам аль-Газалі. Найважливіший внесок аль-Джувайні в обговорення цілей права полягає в його розмежуванні правових основ на заснування та цілі Ісламського права: необхідне для запобігання шкоди невинній; загальні потреби, не включені в категорію необхідного; все, що пов'язано з придбанням благородних рис і відмовою від їх протилежностей, наприклад, питання ритуальної чистоти; те, що вважається «рекомендованим» для заохочення чесноти або благородних справ; те, що не має чіткого пояснення або цілі.

Потім аль-Джувайні розділив цілі Законодавця на три категорії: «необхідні», «насущні» і ті, які «покращують життя», саме цей поділ склав фундамент всіх досліджень макасід. Крім того, він першим виділив п'ять найважливіших основ Ісламського права: релігія, людське життя, розум, потомство і майно.

Імам аль-Газалі (пом. 505 г.х.) - піонер усуль аль-фікху і вивчення цілей Ісламського права. Він досліджував підходи до та'ліль, або тлумачення правових постанов з точки зору що стоять за ними основ ('іляль). Однозна-

чно визнані в Ісламському праві інтереси він називав «... захистом цілей Законодавця ...». Аль-Газалі виділив основні цілі Ісламського права, навколо яких обертаються всі законні наміри і інтереси, класифікувавши їх як «духовні» (або «релігійні») і «мирські». «Все, що стримує ганебні вчинки, отже, є чимось охоплює інтереси, пов'язані з релігією, і може також бути пов'язане з мирськими інтересами», - підсумовує він. Замість того, щоб підкреслювати перевагу духовних інтересів над мирськими, аль-Газалі помістив «збереження релігії» на вершину списку основних цілей Закону.

Дотримуючись аль-Джувайні, аль-Газалі класифікував ті, що захищаються Ісламським правом інтереси за ступенем їх важливості і ясності, розділивши їх на «необхідні», «насуцні» і «поліпшення». Ним були визначені критерії, якими користувалися вчені-усулійюн після нього і до часів аш-Шатібі - вчені, які стали третьою важливою ланкою в історії усуль аль-фікху. Аль-Газалі вплинув на таких видатних учених XIII-XIV століття, як Фахруддін ар-Разі, Сейф ад-Дін аль-Аміда, Ібн аль-Хаджибей, аль-Байдаві, аль-Існаві, Ібн ас-субК, Ізуддін ібн 'Абдуссалам і Ібн Таймійя. Ці вчені застосовували принципи аль-Газалі в процесі аналізу законодавства та його впливу на суспільство. Ібн Таймійя був переконаний, що п'ять цілей, що виділяються усулійюн, обмежили суть Ісламського закону і не охопили найбільш піднесені, важливі його цілі.

Щоб краще зрозуміти основи і витоки теорії аш-Шатібі, необхідно знати цілі малікітської правової школи, яка вплинула на погляди цього вченого. Малі-

кітська школа відрізняється від інших особливим інтересом до розгляду цілей Ісламського права. Аш-Шатібі був частиною цього відокремленого ісламського середовища, найменш відкритого для взаємодії з іншими ісламськими правовими школами.

Імам Малік ібн Анас успадкував школу як повноцінну, зрілу систему. Він вважав себе одним з послідовників школи, успадкованої від сподвижників Пророка (САС) у вигляді оповідань і прикладів практичного застосування. У цих рамках він виносив незалежні тлумачення і судження і вбирав знання вчених Медини.

Початковою ланкою школи фікху, що переважала в Медині, був 'Умар ібн аль-Хаттаб. Саме з його ім'ям пов'язується малікітська школа права, хоча вона і виходить за рамки його тлумачень і суджень по самому Ісламу. Його погляди простежуються в книзі Маліка «Аль-Муватта», її фікху, правових рішеннях, Фатва і звичаї, що встановилися під впливом Сунни Божого Посланця. Багато особливостей способу життя народу Медини кореняться в пророчій Сунні і традиціях, закладених праведними халіфами і, зокрема, в епоху правління 'Умара. Цей халіф першим в теорії і на практиці застосував принципи необмежених інтересів (аль-Масал аль-Мурсал) і припинення ухильних правових засобів (Садд аз-зара'і).

Ібн Таймійя називав Мединську школу права вищою, авторитетною і міцною. За його словами, хто шукає основи Ісламу і принципи Ісламського права, знайде принципи Маліка, «а жителі Медини були найміцні-

шими з усіх принципів і правил». Найбільш повно і ідеально Іслам вкорінився саме в Медині, місті, де він встановив стабільність і зрілість і де створені праведними халіфами традиції стали зразком для натхнення. З поширенням Ісламу у віддалені частини світу мусульманські вчені отримали і спадщину Медини.

Нижче наводяться найважливіші малікітські основи, які мають пряме відношення до цілей Ісламського права. Практика встановлення принципу блага або користі (аль-маслаха) як визначального фактора в ісламських приписах виникла з досвіду сподвижників і, перш за все, 'Умара. Аль-Газалі сказав: «Сподвижники, хай буде задоволений ними Бог, є зразком мусульманської нації, коли мова йде про практику кияс, в зв'язку з чим було визначено, що поза всяким сумнівом, вони покладалися на користь».

Аль-Газалі затвердив практику використання людського блага як джерело доказів для обґрунтування правової постанови, оскільки так само чинили сподвижники. Він стверджував, що розглядається як благо нагадує ті блага або користь, які явно визнані Законодавцем. Але найголовніше - це зв'язок між інтересами людини і цілями Законодавця. Останні можна узагальнити як «досягнення блага [користі] і запобігання шкоди». І цей зв'язок незмінно вбачається у всіх розпорядженнях Ісламського закону, особливо тих, які стосуються звичаїв у повсякденному житті.

Будь-яка незалежна інтерпретація принципів юриспруденції повинна ґрунтуватися на понятті істіслах.

Розуміння відповідних текстів і зроблених з них висновків повинно спиратися на принцип, згідно з яким цілі таких текстів полягають в досягненні користі і запобіганні шкоди. Тому щоб зрозуміти будь-який текст або провести аналогію між двома розпорядженнями, слід тримати в голові думку про людське благо, або користь.

Принципи малікітів відрізняються тим, що саме вони називають «необмеженими інтересами». Школа також більш детально розглядає поняття людського блага або користі: в поняття користь включається як загальна мета або намір Ісламського права, так і конкретна мета чи намір кожного припису, особливо що стосується звичаїв у повсякденному житті. По суті, Законодавець не забороняє того, що служить першорядним інтересам. Підхід, заснований на користі, явно має давню історію в традиції малікітів.

Теорія істіхсан з'явилася в рамках Ісламського права, потім її підкреслив своїм прикладом сам Пророк, і з часом вона ще більше прояснилася, коли зросла потреба в ній після припинення божественного одкровення. Це розкриття і прояснення відбувалося за допомогою зразкового досвіду праведних халіфів і, перш за все, через практику і навчання 'Умара ібн аль-Хаттаба. Малік розумів і застосовував істіхсан як єдине, чітко визначене поняття врахування людських інтересів.

Абу Ханіфа збагнув суть орієнтованих на благо цілей права в Ісламі, висловивши власне тлумачення Закону, його приписів і поняття істіхсан. Ханафіти не дійшли

єдиного, недвозначного визначення. Їхня концепція істіхсан являє собою невід'ємну частину теорії людського блага в Ісламському праві.

Якщо, як вважає Малік, істіхсан становить дев'ять десятих незалежного судження в області фікху, і якщо цей принцип має на увазі врахування користі і справедливості для людини, то правники ніколи не повинні випускати з поля зору намір Законодавця захистити людські інтереси і справедливість. Точно так само, дотримуючись принципу істіхсан, виявивши шкоду, вони повинні винести незалежне судження і видати фатву, щоб покласти край цій шкоді. На думку малікітів, істіхсан означає прихильність досягненню людської користі і запобігання шкоді, а також дотримання цього керівного принципу в разі відсутності правового тексту. Таким чином, явно простежується зв'язок між намірами законодавця і інтересами людини. Дане тлумачення пов'язує правові рішення з людськими інтересами, які вони покликані захистити, в той час як розуміння відповідних текстів базується на врахуванні їхніх цілей (макасід) і підстав ('іляль).

Малікітська і інші правові школи також відстоювали принцип садд аз-зара'ї, або заборону ухильних правових засобів. Цей інструмент являє собою ще один аспект прагнення законодавця захистити інтереси людини, домагаючись того, що приносить користь, і запобігаючи заподіяння шкоди. Сучасні автори розглядають цю тему в рамках усуль аль-фікх. Принцип садд аз-зара'ї заснований на передумові, що Законодавець встановив заповіді тільки заради досягнення таких ці-

лей, як досягнення блага і усунення шкоди і розкладання. Якщо постанови використовуються як привід для досягнення відмінних від вищезазначених законодавчо сформульованих цілей або для здійснення чогонебудь, що суперечить їхнім істинним цілям, то вони не можуть бути схвалені.

Як пізніше підтвердив аш-Шатібі, Малік керувався принципом садд аз-зара'ї в більшості областей фікху, пов'язаних з корупцією і висловлюваннями Пророка проти отримання подарунків від лідерів. Основна увага малікітів в запобіганні збитку невинним сторонам зосередилася на сферах фікху, пов'язаних з продажами, заходами покарання і шлюбом. Відповідний аспект орієнтованої на інтереси точки зору малікітської школи заснований на принципі «врахування різних точок зору» щодо продажу, заходів покарання і шлюбу.

В області правових санкцій малікітська школа права є найсуворішою, вона використовує найбільш тривалий спосіб стримування потенційних злочинців і блокування всіляких каналів агресорів і корупціонерів. Ця особливість йде корінням у фікх, політику і правові рішення 'Умара. Однак в цілому школа залишається піонером в тому, як приймає до уваги людські цілі і обґрунтовує ними свої правові рішення. Аш-Шатібі чітко прояснив взаємозв'язок між цілями людини і цілями Законодавця.

Ще одна область юриспруденції, в якій малікіти послідовно працюють над застосуванням принципу цілей і

намірів, стосується клятв і пов'язаних з ними зобов'язань. Малікітські вчені ретельно розглядають роль наміру в таких сферах, як шлюб і кримінальні злочини. Такий підхід, а саме розгляд цілі і наміру, що стоять за діями і словами людей, замість сприйняття тільки видимої сторони ситуації, був характерний для 'Умара і сподвижників Пророка. Крім того, малікітська правова школа приділяє особливу увагу припиненню ухильних правових засобів і шкідливих намірів.

Аш-Шатібі і його теорія

Біограф Абу Ісхака аш-Шатібі описав його «поважним, ерудованим, усвідомленим імамом, гідним наслідування прикладом, який вивчив весь Коран і був компетентним для участі в незалежному тлумаченні Ісламського права і його джерел ...». Аш-Шатібі виріс в Гранаді, і тому на його погляди вплинули шейхи з Гранаді і інших місць. Найвагоміша праця аш-Шатібі - його книга «Аль-Мувафакат», опублікована в 1302 р.г. / 1884 р. ній розглядаються вищі цілі Ісламського права і відповідних розпоряджень; категоризація правових доказів; використання доказів в рішеннях щодо дій людей; незалежне судження; і рішення з проблем конфлікту.

Аш-Шатібі звертався до тем біда, або (єретичних) нововведень, а також мухдасат, практик і переконань, далеких від Корану, Сунни і звичаїв або висловлювань сподвижників Пророка. Для обговорення таких принципів юриспруденції, як необмежені інтереси (аль-Масал аль-Мурсал) і правова перевага (істіхсан), він

використовував стійку методологію, що йде корінням в усуль аль-фікх. Крім аналізу правових принципів і цілей Закону, аш-Шатібі вивчав ще й застосування цих принципів.

Відомо, що аш-Шатібі був ретельним письменником. Перш ніж писати що-небудь і радитися з іншими щодо того, про що він писав, цей вчений проводив ретельне, тривале дослідження своїх тем. Аш-Шатібі кинув виклик загальноприйнятим думкам щодо проповідей і функцій імама (лідера в молитві), бажаючи вести себе в цих сферах у відповідності зі знанням і істиною. У своїх Фатва він відстоював Сунну і виступав проти деяких звичаїв і релігійних нововведень, чужих Пророку і його сподвижникам, але широко поширених за часів аш-Шатібі. За свою критику вчений зіткнувся із звинуваченнями і наклепом, але він залишився вірним своїм переконанням. У цій атмосфері звинувачень він написав роботу «Аль-Ітіс», розглянуту як найбільш значуща з коли-небудь написаних на тему релігійних нововведень в Ісламі.

Аш-Шатібі вів переписку з багатьма відомими шейхами, які розглядали питання проблемного характеру, і брав участь у дискусіях та обговореннях з провідними фігурами малікітської школи того часу. Ця спрямованість демонструє інтереси і інтелектуальний характер аш-Шатібі і зачіпає деякі з наступних проблем.

Правознавці малікітської школи виявляють, що по будь-якому заданому питанню може існувати кілька суперечливих думок, причому всі вони приписані

імаму Маліку; насправді, може бути ряд суперечливих тверджень, і все ж вчені беруть їх за основу своїх фатв, незважаючи на неузгодженість між ними. Втім вчені усуль аль-фікх згодні з тим, що якщо два суперечливих твердження належать одному релігійному органу, і якщо невідомо, яке з них передувало іншому, то жодне не може бути використано в якості правового доказу.

Якщо у представників школи суперечливі думки про те, що було сказано Маліком, то наскільки обґрунтовано стверджувати: «Це позиція малікітської школи з даного питання», щодо однієї з таких думок? Правознавці часто посилаються на твердження, які можна знайти в книзі Маліка «Аль-Мудаввана» або в інших, і засновують свої судження на їх розумінні.

Малік і його школа прославилися «розглядом протилежних точок зору», принципом, на якому ґрунтуються певні малікітські фетви. До того ж, якщо рішення з якої-небудь справи або дії суперечить позиції малікітської школи, але узгоджується з позицією будь-якої іншої школи або вченого, тоді фатва, видана малікітським факіхом, вже після винесення постанови або вчинення дії, може підтримати згадану постанову або дію і вважати її дійсною відповідно до думки, виведеної опонуючою школою.

Аль-Газалі, Ібн Рушд і інші вчені вважали, що цуратися суперечок на ґрунті протилежних точок зору з категорії «сірої області» (шубха), є ознакою благочестя. На їхню думку, деякі питання, що стосуються допустимості чи недопустимості певних речей, представляють

собою тип законодавчої «сірої зони» (шубха), якій, згідно пророчою традиції, ми покликані уникати. Однак в сфері Ісламського права ці неясні питання є скоріше винятками.

Коли виявляється, що поширена серед людей практика не відповідає тому, що написано в Законі і чому слідували благочестиві предки, вчені і ті, хто мали право здійснювати іджтіхад, чи повинні ми схвалити переважачі сучасні практики та відмовитися від Закону і прикладу, встановленого нашими предками? Якщо так, то як же Сунна буде як і раніше мати будь-який вплив?

Ці питання, підняті аш-Шатібі, розкривають ступінь його прихильності і лояльності по відношенню до вимог правових доказів і передумов, що кореняться в основах юриспруденції. Щоб уникнути суперечок і проявити тим самим благочестя, аш-Шатібі сформулював важливе правило: «Якщо застосування принципу в його найширшому сенсі в результаті не узгоджується з Законом або розумом, то воно не може сприйматися як повністю обґрунтоване або послідовне і більше не може застосовуватися беззастережно».

Серце цього дослідження - теорія макаїд аш-Шатібі. У своєму аналізі Ісламського права на підставі причин він стверджував, що «всі [божественно явлені] закони створені для захисту інтересів людей ...». Він прийшов до висновку, що Божественне право поставлено на службу на благо людей і що таким чином, а саме, виходячи з причин, слід тлумачити всі деталі Закону.

Аш-Шатібі розділив вищі цілі права на вищі цілі Законодавця і цілі тих, хто підпорядковується Закону. Потім він розділив цілі Законодавця на чотири види: вищі цілі Законодавця у встановленні Закону; вищі цілі у встановленні Закону для розуміння людей; вищі цілі у встановленні Закону як норми поведінки; і вищі цілі в залученні людей під юрисдикцію Закону.

Вищі цілі Законодавця у встановленні Закону аш-Шатібі розмежував наступними трьома категоріями: основи, необхідні для досягнення духовного і матеріального добробуту людей; потреби, або інтереси і цілі, пов'язані з потребами; поліпшення, службовці для найбільш повного забезпечення необхідних і нагальних потреб. Вчений стверджував, що основні цілі становлять: релігія, людське життя, потомство, матеріальні блага і людський розум. Ісламський закон гарантує захист основних та інших інтересів, зберігаючи і підтримуючи їх існування на законодавчому рівні, а також захищаючи їх від знищення. П'ять основних інтересів розглядаються як коріння або основи всіх інших.

Інтереси, передбачені Законом, не повинні застосовуватися для того, щоб скасовувати один одного, крім того, менш істотні не повинні заважати реалізації більш істотних. Всі вони створені, навпаки, для взаємного зміцнення, реалізації та захисту. Заявивши, що «основні цілі - це фундамент для потреб і поліпшень», аш-Шатібі встановив наступні правила:

- Основи є фундаментом для потреб і поліпшень.
- Порухення щодо основних інтересів призведе до повного порушення інших.
- Дисбаланс в сфері потреб і поліпшень не обов'язково призводить до дисбалансу в основах.
- Повний дисбаланс в області потреб і поліпшень може призвести до часткового дисбалансу в області основ.
- Потреби та поліпшення повинні бути захищені заради найнеобхідніших основ.

Аш-Шатібі коротко розглянув вищі цілі Законодавця у встановленні Закону для більш глибокого розуміння людьми. Що стосується цілей встановлення Закону як стандарту поведінки, то вчений пояснив цілі Законодавця з точки зору того, що Він вимагає від тих, хто відповідає перед законом; а також відмінностей між тим, що є, а що не є наміром законодавця в його вимогах до людей. Наприклад, аш-Шатібі прийшов до висновку, що якщо намір Законодавця полягає в тому, щоб полегшити тягар і труднощі, що породжуються Його ж вимогами від нас, то мета полягає в тому, щоб забезпечити завзяте вчинення нами добра і підтримання балансу у виконанні нами своїх обов'язків і зобов'язань.

За словами аш-Шатібі, законодавство в Ісламі було розкрито «на шляху найбільшої поміркованості, на тому, що веде середнім курсом між двома крайнощами з непохитною мірою ...». Тут ми знаходимо більшість зобов'язань, необхідних згідно із Законом, таких які стосуються ритуальної молитви, посту і закятю, а також

заборони більшої частини забороненого. Все це в цілому являє собою баланс, що підходить для більшості людей.

Говорячи про вищі цілі Законодавця в залученні людей під юрисдикцію Закону, аш-Шатібі сказав: «У відношенні людей, Ісламське право - це всеосяжна універсальність», і «Нам слід підпорядкувати авторитету [Закону] все, що б ми не переживали, як внутрішньо, так і зовні». Він підтвердив мету Законодавця позбавити людей від тиранії їх мирських бажань і привести їх під владу Закону та його постанов.

Розглядаючи цілі Закону, аш-Шатібі також зачіпає цілі людей, що ще раз свідчить про його глибоке розуміння і володіння темою. Він підтверджує релігійну істину про те, що «дії невіддільні від намірів, і при оцінці поведінки слід брати до уваги цілі ...». Більш того, «мета Законодавця по відношенню до людей полягає в тому, щоб у всьому, що вони роблять, їх намір узгоджувався з Його наміром, закладеним в законодавстві».

Аш-Шатібі дійшов висновку: «... існує необхідність в умовиводі, який ще раз прояснить це питання про цілі і точно визначить, дай Бог, для чого вони призначені», і запитав: «Як відрізнити те, що є наміром законодавця, від того, що ним не є? » Вчений виділив чотири основи для визначення цілей Законодавця: первинні, прямі накази і заборони; розгляд підстав для наказів і

заборон; розгляд другорядних цілей (на службі у первинних цілей); і мовчазну згоду Законодавця в ситуаціях, які, як видається, вимагають законодавчої норми.

Теорія цілей аш-Шатібі присутня в більшості його робіт, «цілі» роблять його теорію більш ясною і зрозумілою. Основна увага вченого була зосереджена на макалід аш-шарі'а (цілях шаріату) і їхніх результатах. Свої найвагоміші аргументи він будує на передумові, що основні принципи юриспруденції засновані на універсалиях Закону: «Мусульманська громада ... [визнає], що Закон був створений для збереження п'яти основ, а саме релігії, людського життя, потомства, матеріального благополуччя і людської здатності до міркування ».

Вищі цілі Ісламського права і його основні принципи, поряд з основами і принципами ісламської доктрини, закріплені в мекканських сурах Корану. З цих сур аш-Шатібі простежив такі, що підтверджують свідчення п'яти універсалий, або основ, про які говорилося вище. Тема збереження ісламської релігії, виправлення і зміцнення віри в мекканських сурах Корану настільки знайома і зрозуміла, що не вимагає приведення ніяких доказів або прикладів в її підтримку. Аш-Шатібі представив правові принципи і універсалиї з мекканських сур Корану.

Він використовував свій «зосереджений на цілях» погляд, щоб встановити зв'язки між різними типами доказів в шаріаті, включаючи Коран і Сунну, а також між різними областями законодавства з точки зору їх загальних понять і особливостей. Вчений зазначив, що по-

дiбно до того, як мединські сури Корану у всiх своiх
подробицях ґрунтуються на мекканських з iхнiми унi-
версалами, так i Сунна повнiстю заснована на Коранi.
Сунна показала, якi приклади ми повиннi наслiдувати
на основi тлумачення загальних положень Корану,
жодне з яких не було порушено Сунною.

Аш-Шатiбi використовував концепцiю цiлей i розпо-
дiл правових постанов на згаданi категорiї основ, пот-
реб i полiпшень, щоб пiдкрiпити свою думку про те,
що заповiдi i заборони, що мiстяться в Iсламському
правi, не є однаковими за рiвнем або рiвними за важ-
ливiстю. Вiруючi та вченi повиннi знати порядок i гра-
дацiю заповiдей Закону та його заборон.

Правовi рiшення входять в число тем, порушених у бi-
льшостi праць вчених в областi усуль аль-фiкху, особ-
ливо з 5-го столiття хiджри. Опис дiї як мубах, або «до-
зволеного», є одним з рiшень, пов'язаних з дiєю, i бi-
льшiсть усулiйюн розглядали питання, вiдносячи iх до
цiєї категорiї. Аш-Шатiбi ж пiдiйшов до цього з точки
зору своєї «теорiї цiлей». Рiзниця, яку вiн проводить
мiж дiями i упуцненнями, з урахуванням iхнiх конкре-
тних i унiверсальних аспектів, ґрунтується на користi й
цiлях.

Що стосується взаємозв'язку мiж причинами, наслiд-
ками i цiлями, то причини i наслiдки пов'язанi як з
божественними, так i з людськими намирами, хоча
найбiльш тiсно вони пов'язанi все-таки з людськими
намирами. Аш-Шатiбi пiдходив до принципiв i рiшень
виходячи зi своєї позицiї, заснованої на цiлях. Напри-

клад, визначаючи причини, Законодавець розглядає їх наслідки як Його намір. Люди ж несуть відповідальність тільки за причини, але не за їхні наслідки. Відповідальність за наслідки і причинно-наслідковий зв'язок Бог бере на себе.

Аш-Шатібі звертав увагу на тексти, які спонукають індивідів піклуватися про наслідки і враховувати їх при виборі причин, кажучи: «... якщо хтось задумується про найвіддаленіші наслідки своїх дій, то так він зробить паузу, перш ніж зробить те [, що має намір] ... »Отже, потрібно бажати і прагнути до всього, що служить інтересам людини і божественним цілям, і уникати всього, що може їм нашкодити.

Фундаментальні питання теорії аш-Шатібі

Коли аш-Шатібі говорив про деякі фундаментальні аспекти теорії цілей, то він нагадував про існуючу точку зору, що Закон повністю підпорядковується принципу та'ліль, який має на увазі, що його слід розуміти в світлі турботи про людське благо і про те, що до нього призводить . Вчений розширив цю думку, стверджуючи, що практично у всіх розпорядженнях Закону закладені інтереси людини. Щоб прояснити свою позицію щодо та'ліль, він розмежував приписи, що стосуються звичаїв у повсякденному житті, і приписи, що стосуються актів поклоніння.

Погляд аш-Шатібі на принцип та'ліль можна узагальнити так: він вірив в обґрунтованість тлумачення Іс-

ламського права з точки зору його турботи про благо людини. Однак цей мислитель і більшість вчених-малікітів відзначали, що при розгляді приписів, що стосуються ісламських актів поклоніння, слід утримуватися від та'ліля. Аш-Шатібі не заперечував, що загальне обґрунтування і цілі різних форм поклоніння в Ісламі закріплені в релігійних текстах. Проте він вважав, що їх деталі залишаються нерозкритими. Він прийшов до висновку, що сфера поклоніння і різні її прояви не виключають застосування заснованого на інтересах принципу та'ліль.

Аш-Шатібі писав: «Приписи, які відносяться до повсякденного життя і звичаїв, а також безліч приписів, що належать до сфери поклоніння, мають загальнови-знану мету - регулювати різні аспекти людських інтересів, оскільки, якби вони були залишені відкритими для різних тлумачень, то залишалися б невизначеними і ставали б причиною розбіжностей і розділень». Дані специфікації і критерії направляють законодавців, що займаються незалежними міркуваннями з метою прийняття правового рішення. Точне визначення, кодифікація та специфікація є незаперечною перевагою.

Вчений зазначав, що в Ісламському законі присутні як специфічні, так і універсальні аспекти, і принесена ним універсальна користь полягає в тому, щоб «кожна людина несла відповідальність за будь-яку конкретну заповідь Закону ...». Як стверджував аль-Газалі, «кожна постанова містить мудрість і є втіленням доброти і благословення». Та'ліль має власні методи і правила,

яких слід дотримуватися в дисципліні усуль аль-фікх. Ніхто не може вільно засновувати та'ліль на своїх особистих уподобаннях і припущеннях або покладатися на власну думку і свої ілюзії при розгляді Божого Закону.

Сподвижники Пророка проводили та'ліль, керуючись своєю твердою інтуїцією і щирою, безперечною безпосередністю, засновуючи свої незалежні судження на те, що, згідно з їхнім розумінням, було підставами і цілями права. З іншого боку, деякі видатні вчені і теологи заперечують обґрунтованість використання принципу та'ліль. Аш-Шатібі приписував його повне заперечення тільки ар-Разі, хоча Ібн Хазм був більш значущим критиком та'ліль.

Основа божественних заповідей - збереження людського блага. Важливо розуміти, які питання Ісламського права ставляться до дій Бога, а які - до явленого понад Законом. І знову ми спостерігаємо, що процес визначення основ і розумних цілей правових постанов пов'язаний з конкретними методами, обмеженнями і критеріями. Всі вони викладені у відповідних розділах книг, присвячених основам ісламської юриспруденції і науки про хадиси, і використовуються в книгах по Ісламському праву і коментарях до Корану і Сунни.

Наше завдання - вивчати матеріальні і духовні переваги і цілі, що лежать в основі постанов Ісламського права, добиватися користі і максимально скоротити шкоду. Іслам дає можливість шукати розумні цілі правових рішень, використовуючи при цьому всі методи до-

слідження і пізнання, які Бог надав нам. І якщо ми прийдемо до висновку, підтверджуваного достовірними доказами, то ми можемо прийняти його; якщо ж ні - то ми просто підкоряємося Божій мудрості в цьому питанні.

Коли мусульманські вчені оцінюють користь і шкоду, вони беруть до уваги і це життя, і наступне. Поняття користі і шкоди, яку використовують мусульманські вчені, включає в себе: користь в майбутньому житті, її причини та шляхи досягнення; шкоду в майбутньому житті, її причини та шляхи нанесення; мирську користь, її причини та шляхи досягнення; і мирської шкоду, його причини та шляхи нанесення. Аш-Шатібі показує, що справжні блага служать не для знищення життя, а для її підтримки і поліпшення. Закон обмежує отримання і використання деяких благ з тієї причини, що люди можуть намагатися досягти того, що пов'язано з певними видами шкоди, або того, що призведе до втрати інших благ, що мають набагато більше значення, ніж ті, яких вони шукають.

Часто трапляється так, що відбувається збіг користі і шкоди: якась агресивна дія може бути джерелом користі в одному відношенні і джерелом шкоди в іншому. Тому необхідний Закон, якому би підпорядковувалися люди. Це «загальне» благо. Ісламський закон закликає до збереження всіх видів користі на всіх рівнях і не хтує зовсім нічим, хоч якими б великими чи малими не видалися користь чи шкода. «Скасування» певних благ служить захисту вищого блага людей і стосується тіль-

ки деяких випадків і осіб. Аш-Шатібі визначив і проаналізував ці різні види благ і найкращі підходи, які існують в Ісламському праві, для вирішення будь-яких відповідних диспутів.

Мусульманські вчені одностайні в тому, що Ісламський закон вимагає захисту «основ», «потреб» і «поліпшень» і що найбільш важливими для збереження є релігія, людське життя, здатність розумно мислити, потомство і матеріальні блага. Існує консенсус також в тому, що «все, що сприяє збереженню цих п'яти основ, є благом, а все, що призводить до їх втрати, є джерелом шкоди, причому його запобігання вважається благом».

Глобальне питання полягає в тому, чи може людський розум визначити, чи є якась агресивна дія добрим і гідним похвали або злим і заслуговує осуду, або це можна визначити тільки на основі конкретних постанов Закону? Це питання нагадує відомий в сферах схоластичної теології та основ юриспруденції питання ат-Тахсін ва ат-такбіх, в якому аш-Шатібі виявився під впливом поглядів ашаритів. Він зазначив: «Якщо текстові і раціональні докази з правових питань знаходяться в обопільній згоді, то текстовим доказам має бути віддано перевагу перед раціональними, в яких розум має лише такий ступінь широти, який допускає текстовий доказ». Відповідно до точки зору ашаритів, «розум не судить про те, добре це чи погано», і служить джерелом користі чи шкоди.

На противагу поглядам ашарити існують дві інших теорії - точка зору му'тазілітів і Матуріді. Як стверджу-

ють му'тазіліти, добро і зло помітні розумом, і дії, як і упушення, можуть бути обґрунтовано названі корисними або шкідливими ще до того, як їх оголосить такими правове рішення. Му'тазіліти йдуть далі, заявляючи, що за відсутності законного припису мислячі тверезо, розумні люди несуть відповідальність перед Богом тільки на підставі свого розуму. Подібно до того як правові рішення можуть підтверджуватися божественним одкровенням, вони також можуть бути підтвержені людським розумом. Проте, на відміну від теорії му'тазілітів, ашарітські погляди збереглися і поширилися.

Вони вважають, що користь чи шкода, що ми приписуємо речам і діям, є плодом одкровення божественних Законів; іншими словами, до приходу цього одкровення і прийняття пов'язаних з ним рішень, не було поняття ні користі, ні шкоди. Коран повідомляє нам, що він визнав законним те, що добре і корисно, і оголосив незаконним те, що є згубним і шкідливим. На зорі Ісламу Коран звернувся до своїх слухачів з істиною і звелів їм діяти справедливо, докоряючи їм за звичаї, які суперечать здоровому глузду, і засуджуючи брехню, в якій вони жили.

Ашарити, які заперечують «добро» і «зло» як помітні розумом властивості речей і дій, були захоплені багаторічними гарячими дискусіями зі своїми опонентами му'тазілітами. Ці дискусії показують, що розум веде до віри в пророків і послання, яке вони принесли як беззаперечну істину. Розум призводить до переконання, що зміст Ісламського закону найдосконалішим чином

захищає інтереси людини. Твердження про те, що людський розум здатний виявляти джерела користі і шкоди, зовсім не означає, що розумне сприйняття речей людиною вчинене або повне. Навпаки, людський розум може усвідомлювати одні речі і зовсім не усвідомлювати інші.

Аш-Шатібі неодноразово звертався до проблеми недостатньої спроможності розуму розрізняти джерела користі і шкоди, але він підкреслював, що заблукалі люди були «прошені і попереджені, а Бог послав пророків». Незалежно від того, наскільки люди здатні міркувати, їм, щоб зміцнити прихильність до досягнення користі і запобігання шкоди на ділі, потрібні дієві релігійні мотиви. Тому збереження релігії є найвищим пріоритетом в Ісламському праві.

У наступних областях розум може використовуватися для оцінки користі. Більшість вчених-законодавців визнають інтерпретацію текстів на підставі інтересів. Для визначення користі, якої повинен досягти текст, задіюється розум. Існує безліч прикладів цієї практики в книгах з ісламської юриспруденції та повідомленнях, отриманих з Корану і Сунни. Розумний висновок про те, що добре і погано, потрібен для оцінки змінних джерел користі і шкоди і того, яких правових рішень вони вимагають. Постійні перетин і змішування між джерелами користі і шкоди - це явище, яке породжує нескінченне суперництво і конфлікти. Аш-Шатібі сформулював закон, що має величезне значення для визначення пріоритетності в ряді ситуацій, коли виникає конфлікт інтересів різних людей.

«Ісламська правова політика» заснована перш за все на збереженні необмежених інтересів. Сфера таких інтересів розширюється зі зростанням мусульманської громади і розширенням її потреб. Вчені в області Ісламського права повинні довести свою здатність визначити для кожного інтересу його місце, керуючись Законом та його цілями. Це найправильніший спосіб захистити інтереси мусульманської громади.

Оскільки Коран посланий на арабській мові, вищі цілі Ісламського права повинні розглядатися з урахуванням особливостей арабської мови, якою був переданий Закон. У своїх працях аш-Шатібі часто підкреслює важливість поваги і дотримання правил арабської мови для тих, хто хоче зрозуміти цілі, закладені в ісламських правових текстах. Він сказав: «Арабська мова ... доносить вищі цілі Законодавця».

В рамках обговорення різних видів правових приписів щодо дій, аш-Шатібі відзначав взаємозв'язок між ними, зокрема, зв'язок між рекомендованим і обов'язковим, а також між небажаним і забороненим. Вчений вважає, що основні цілі повинні відповідати п'яти необхідним основам. Вторинні цілі, навпаки, охоплюють людські інтереси на рівні потреб і поліпшень.

Індукцію аш-Шатібі вважав одним з найважливіших і дієвих інструментів для визначення цілей Закону. Він заявив, що основи юриспруденції повинні відрізнятися рішучою точністю і що докази цього можна знайти в «індуктивному прочитанні, яке призводить до повної впевненості», оскільки універсалії Ісламського закону

засновані не на одному доказі, а на багатьох. З перших сторінок «Аль-Мувафакат» аш-Шатібі пов'язує індукцію і розкриття цілей Закону. Всі завдання Корану і Сунни, на його думку, ґрунтуються на ідеї простеження Закону та його постанов до самих основ, або на понятті та'ліль, тоді як процес та'ліль заснований на переконанні, що Ісламський закон може бути пояснений з точки зору збереження інтересів людини.

Аш-Шатібі почав пошук доказів, що підтверджують ці два твердження, з індуктивного прочитання Корану і Сунни. Представлені ним докази повністю ґрунтувалися на індуктивному методі. Він показав, що індукція є найважливішим способом підтвердити цілі Закону, оскільки намір Законодавця полягає в тому, щоб зберегти основні універсалії. Він писав, що доказ «може бути знайдено за допомогою індуктивного читання Закону, яке включає в себе вивчення тих текстів, які є і універсальними, і конкретними за змістом» і що «... індуктивне читання ... дозволяє поглянути на загальний внутрішній дух Закону, а не просто на його зовнішні деталі або зокрема».

На думку аш-Шатібі, індукція є найважливішим методом визначення цілей Закону. Ті з них, які можна виділити в процесі індукції, є головними універсальними цілями Ісламського права; навколо них і обертається більшість обговорень аш-Шатібі. Крім того, вчений використовує індукцію для більшості своїх висновків щодо універсалій Закону, або його загальних цілей.

Загальна оцінка теорії аш-Шатібі

Аш-Шатібі зробив істотний внесок в основи юриспруденції, вивчення цілей права, а також в побудову і виклад теорії цілей. Він спирався на відкриття і висновки своїх попередників: в першу чергу, на створену усунійюн класифікацію людських інтересів (категорії «основи», «потреби» і «поліпшення») на додаток до їх обмеження категорії основ до п'яти. Великий вплив на аш-Шатібі справили аль-Джувайні, аль-Газалі, малікітська школи права з її підходом до принципів істіслах, істіхан, а також принцип заснованого на інтересах тлумачення ісламських текстів.

Аш-Шатібі виділив цілі Закону, зробивши їх очевидним, впізнаваним суб'єктом; так що їх стало неможливо ігнорувати, забувати або недооцінювати. Він ініціював значне розширення простору для вивчення вищих цілей права. У більшості його робіт є тема макасід аш-шарі'а, що сприяє введенню цілей права в пов'язану з фікхом сферу незалежних міркувань.

Увага, яку аш-Шатібі присвятив людським цілям, розкриває ще один аспект натхнення і творчості, що знаменують його теорію. Інтерес вченого до цілей Законодавця в результаті привів його до обговорення людських цілей. Він продемонстрував неперевершену оригінальність в тому, як він пов'язав і об'єднав Божественні і людські цілі, і в своєму тлумаченні людських цілей на підставі аналізу цілей Законодавця.

Проведений аш-Шатібі аналіз шляхів виявлення вищих цілей Законодавця є абсолютно новим доповненням до області усуль аль-фікху. Він склав і чітко сформулював детальні правила, що стосуються людських цілей, вищих цілей Законодавця і того, як можна дізнатися цілі Законодавця взагалі. Аш-Шатібі також вплинув на наше розуміння Ісламського права і застосування незалежного судження, або іджтіхаду, до його рішень, а також нашу здатність отримувати його керівництво і жити відповідно до його цілями.

Аш-Шатібі став визнаним авторитетом в області Ісламського права, дороговказом на шляху до його цілей і провідником по його мудрим намірам і таємницям. Він підвищив роль і статус макасід аш-шарі'а в їх відношенні до практики іджтіхаду.

Висновок

Горизонти для подальших досліджень в області макаїд аш-шарі'а

Деякі з розглянутих тут основних проблем вимагають подальшого вивчення. Сподіваємося, що любителі знання будуть натхненні заповнити прогалини в тому, що було написано на тему двох взаємопов'язаних сфер юриспруденції і її основоположних принципів, тим самим забезпечивши нам ще більшу ясність в цих питаннях. Ми повинні запитати себе, як визначити вищі цілі Закону. Нам слід продовжити індуктивне читання приписів Закону та виведення їх підстав, щоб розширити список макаїд аш-шарі'а. Ми повинні переглянути, чи слід обмежувати «основи» Ісламського права п'ятьма визнаними в даний час. Ми можемо працювати над створенням критеріїв для «іджтіхаду на основі цілей» і продовжувати загальне дослідження вищих цілей Закону в ісламській юриспруденції.

Про автора

АХМАД АЛЬ-РАЙСУНІ - володар ступеня доктора ісламських наук з Університету Мухаммада аль-Хаміса, Рабат, Марокко. Працював в Міністерстві юстиції, редактор газети «аль-Таждід» і член Асоціації мусульманських вчених Марокко. Професор аль-Райсуні - автор ряду книг і статей про цілі Шаріату на арабській мові, деякі з них перекладені іншими мовами. Зараз він викладає усуль аль-Фикх і Макасід аш-Шаріа в Коледжі мистецтв і гуманітарних наук, Університеті Мухаммада аль-Хаміса, Марокко.

Міжнародний Інститут
Ісламської Думки